

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

Свобода самовираження і громадський порядок

Вибудовування взаємин між правоохоронними органами, поліцією та журналістами

контекст і міжнародні закони

Свобода самовираження є основоположним правом, закріпленим у статті 19 Загальної декларації прав людини (ЗДПЛ) і Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (МПГПП), а також у ряді інших регіональних угод, включаючи Американську конвенцію про права людини, Африканську хартію прав людини і народів та Європейську конвенцію про права людини.

Як спеціалізована установа Організації Об'єднаних Націй (ООН), Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури створена з метою просування «вільного обміну ідеями вербальними й візуальними способами», і основними цілями організації є захист, забезпечення і підтримання свободи самовираження, доступу до інформації, свободи преси, а також прав і безпеки журналістів.

Правоохоронні органи відіграють ключову роль у захисті й підтриманні суспільного середовища, в якому можлива свобода самовираження, вільний доступ до інформації, а також доступні інші основоположні права. Без мінімального рівня громадського порядку, громадяни країни і журналісти не зможуть повною мірою використовувати свої права на свободу самовираження. Тому це обов'язок правоохоронних органів – захищати журналістів від тих, хто намагається перешкоджати виконанню журналістами своїх обов'язків. Правоохоронні органи зобов'язані забезпечити доступ журналістів до інформації щодо злочинів, а також інформації та місць, які становлять інтерес для громадськості. Крім цього, правоохоронні органи зобов'язані

забезпечити відкритий і прозорий процес комунікацій з пресою.

Про високий ступінь ризику для журналістів свідчить така цифра – 930 убивств зафіксовано ЮНЕСКО протягом минулих одинадцяти років з 2006 по 2016 рік. У середньому, це одна смерть кожні чотири дні. У дев'яти з десяти випадків убивці залишаються безкарними. Крім цього, є безліч інших виявів агресії щодо журналістів, таких як викрадення, зникнення, незаконне тримання під вартою, тортури, погрози та залякування в житті й у повідомленнях онлайн, а також вилучення і знищення матеріальної власності. Причому такі агресивні дії щодо журналістів вчиняють не лише незалежні від держави особи, такі як злочинні елементи або учасники екстремістських організацій. Згідно з даними Комітету захисту журналістів¹, 25% осіб, підозрюваних у вбивствах, це службовці державних структур або представники правоохоронних органів.

Починаючи з 2013 року, ЮНЕСКО проводить спеціальну підготовчу програму для служб безпеки з метою надати практичну й теоретичну базу для поліпшення виконання ними місії з підтримання громадського порядку з дотриманням прав людини, свободи самовираження і безпеки журналістів. Метою підготовчої програми є поліпшити складні, напружені відносини між правоохоронними органами і журналістами й гарантувати безпечне середовище для роботи журналістів. Кінцевим результатом буде не лише забезпечення свободи слова для журналістів, а й забезпечення свободи

“

Без мінімального рівня громадського порядку, громадяни країни і журналісти не зможуть повною мірою використовувати свої права на свободу самовираження. Тому це обов'язок правоохоронних органів – захищати журналістів від тих, хто намагається перешкоджати виконанню журналістами своїх обов'язків.

слова, права на отримання інформації і рівної відповідальності перед законом для всього суспільства.

Ця програма є частиною ширшого Плану дій ООН щодо гарантування безпеки журналістів і проблеми безкарності², прийнятого 2012 року, метою якого є створення більш вільного й безпечного середовища для журналістів і працівників преси. Згідно з Планом ООН:

«У середовищі, де журналісти перебувають у безпеці, громадяни мають більш легкий доступ до важливої інформації, що сприяє підвищенню рівня розвитку демократичного суспільства в цілому; знижується рівень бідності, зберігається довкілля, підвищується рівень захисту прав жінок, підвищується рівень правосуддя, культура дотримання прав людини, і багато інших показників

1 https://cpj.org/reports/cpj_impunity_pages.pdf

2 <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/freedom-of-expression/safety-of-journalists/un-plan-of-action/>

цивілізованого суспільства.»

На важливості проектів, націлених на розвиток і підвищення рівня службовців правоохоронних органів, наголошується в Багатосторонньому обговоренні Плану дій ООН щодо гарантування безпеки журналістів і проблеми безкарності 2017 року, і в документах, прийнятих під час обговорення. Захист свободи самовираження та інших основоположних прав і свобод також є невід'ємною частиною цілей сталого розвитку, зазначених у главі 16 «Мир, правосуддя і ефективна організаційна структура суспільства» в Порядку денному сталого розвитку на період до 2030 року, пункт 16.10, а саме: Забезпечення безперешкодного доступу до інформації та захист основоположних прав людини.

Жінки-журналісти найбільше зазнають небезпеки

Згідно з даними ЮНЕСКО, почастишали випадки погроз щодо журналістів жіночої статі. Інтернет-технології, з одного боку, створили нові можливості для професійного самовираження жінок журналістів, але також створили основу для нових видів атак щодо жіночої статі. Однак інтернет-середовище це всього лише віддзеркалення ієрархії реального суспільства. Журналістки

зазнають цілої низки небезпек – від залякування, погроз, приниження до сексуального насильства. У крайніх проявах це виражається в сексуальному насильстві, якого жінки-журналісти можуть зазнавати «у відплату за їхню роботу, як прояв неприйняття натовпу, під час тримання під вартою або незаконного викрадення»³. У місцях збройних конфліктів журналістки зазнають тих самих ризиків, що і їхні колеги чоловіки, а також додаткових ризиків сексуального насильства, погроз та дискримінації за статевою ознакою.

Основоположне право на свободу самовираження, а також право на пошук, отримання і передачу інформації встановлено в Загальній декларації прав людини, а також у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права¹. Свобода самовираження є наріжним каменем демократичного суспільства, без якого неможливе виконання всіх інших прав. Журналісти й працівники засобів масової інформації, включаючи цивільних журналістів і блогерів, відіграють важливу роль в утвердженні свободи слова в суспільстві і набутті кожним членом суспільства права на інформацію.

¹ Загальна декларація прав людини, Стаття 19; Міжнародний пакт про громадянські й політичні права, Стаття 19.

Журналісти і громадський порядок: на варті демократії

Перешкоджання свободі самовираження часто виливається в громадянські протести, і іноді проявляється в сутичках між правоохоронними органами і журналістами. Найбільш часто це трапляється, коли журналісти намагаються отримати доступ до інформації. Наприклад, поліція часто ставить під сумнів правомірність джерел інформації журналістів, так само журналісти звинувачують поліцію в наданні неповної інформації, відмові надати інформацію, чи в несвоєчасному наданні інформації. Такі ситуації виникають, коли правоохоронні органи і поліція не задовольняють потреб журналістів в отриманні інформації.

Будь-які засоби, що їх вживає держава з метою обмеження свободи самовираження, прямо або побічно, здебільшого є порушенням цього основоположного права на отримання інформації. **У деяких випадках держава має право заборонити певні дії, якщо вони підбурюють інших людей до злочинних дій або ж наражають на небезпеку особисте життя інших людей. Такі окремі випадки визначаються строго відповідно до принципів міжнародного права. А саме, для того, щоб встановити таку заборону, вона має відповідати трьом складникам: узгоджуватися з законом, застосовуватися з законною метою та бути необхідною і пропорційною потребі.**

Правоохоронні органи, поліція повинні знати міжнародні норми свободи самовираження для того, щоб знати, як поводитися з журналістами і громадянами, що діють на підставі цього

права. За своїм службовим обов'язком, правоохоронним органам і поліції часом доводиться діяти, обмежуючи свободу самовираження громадян, наприклад, у тих випадках, коли поліція забороняє журналістам входити до приміщення, де було скоєно злочин. Але в кожному такому випадку служби безпеки повинні чітко розуміти, на підставі якого закону вони діють і не допускати обмеження прав там, де це не передбачено законом.

Під час навчальних програм ЮНЕСКО правоохоронні органи і журналісти, обмінюючись досвідом, часто виявляють багато спільного в своїй роботі. Ті і ті часто змушені працювати ненормований робочий день, мало проводять часу з близькими й зазнають великого психологічного тиску. Ті і ті працюють у ситуаціях з високим ризиком, де наслідки помилки позначаться на простих людях, а також ті і ті часто виступають об'єктами критики громадськості. Такі спільні риси робочого середовища допомагають вияву співчуття й можуть стати фундаментом для побудови добрих робочих взаємин.

Якщо ми хочемо гарантувати виконання основоположних прав і свобод людини, таких як свобода самовираження і вільний доступ до інформації в суспільстві, ми повинні подбати про те, щоб правоохоронні органи гарантували безпеку журналістів. Ось чому важливо, щоб правоохоронні органи і журналісти встановили робочі взаємини, що сприятимуть безпечній і незалежній роботі журналістів, і в кінцевому підсумку дадуть змогу всім громадянам користуватися своїми правами свободи самовираження і безперешкодного доступу до інформації.

Кого треба вважати журналістом?

Інститути ООН, включно з ЮНЕСКО, використовують термін «журналіст» у широкому розумінні цього слова. ЮНЕСКО використовує термін «журналісти» як у традиційному значенні репортерів засобів масової інформації, так і працівників засобів масової інформації в цілому, і охоплює людей, які створюють статті або іншу інформацію, що доступна широкому колу громадськості й має популярність.

У Загальних зауваженнях, у пункті 34 статті 19 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права дається таке визначення: «Журналіст – це функція, яка може виконуватися широким спектром учасників, включаючи професійних репортерів і оглядачів, блогерів, а також інших індивідуумів, які публікують свої матеріали в друкованому вигляді, в інтернеті, або іншим способом, і загальні правила державної реєстрації або дозволу на ведення журналістської діяльності не застосовні до правил параграфу 3.» Простіше кажучи, відповідно до міжнародних норм, статус журналіста не може бути обмежений наявністю або відсутністю посвідчення журналіста.

Крім цього, в Резолюції A/RES/70/162 «Про безпеку журналістів і безкарність злочинів проти журналістів», ухваленій Генеральною Асамблеєю ООН 17 грудня 2015 року, йдеться про те, що «журналістика як вид діяльності постійно розвивається і охоплює оброблену інформацію засобів масової інформації, приватних осіб, а також широкого спектру організацій, які отримують і передають будь-яку

інформацію або ідеї як за допомогою інтернету, так і іншими способами, відповідно до права на свободу слова та свободу самовираження, згідно з пунктом 19 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, і таким чином впливають на публічну думку.»

Свобода преси і юридичні зобов'язання

Журналісти і поліцейські відграють однаково важливу роль у захисті демократичного суспільства і верховенства права. І, незважаючи на те, що мета й методи їхньої роботи різні, журналісти і співробітники правоохоронних органів постійно перетинаються при виконанні своїх обов'язків. Для досягнення кожною з цих груп своєї мети вони мають співпрацювати одна з одною і розуміти сферу обов'язків і обмежень одна одної.

Журналісти є сполучною ланкою між правоохоронними органами і громадянським суспільством, яке читає, дивиться або слухає засоби масової інформації. Тому важливо, щоб правоохоронні органи забезпечували максимальну прозорість, відкритість та достовірність у спілкуванні для того, щоб підтримувати високий рейтинг довіри громадськості до себе.

Журналісти є громадянами, завдання яких – інформувати суспільство про події, що становлять суспільний інтерес. Виконуючи свої обов'язки, журналісти діють на підставі свого права на вільне самовираження і водночас забезпечують право всіх громадян на отримання інформації. Журналісти надають інформацію громадськості безпосередньо на підставі права громадськості отримувати інформацію. Для виконання цього завдання, журналісти мають проводити розслідування, розшукувати і збирати інформацію про предмет їхньої уваги.

Діючи таким чином, журналісти часто стикаються з болючими проблемами суспільства, такими як корупція, війна чи конфлікт. Міжнародне право захищає журналістів та інших людей, які займаються інформуванням громадськості про події, що цікавлять суспільство, а також захищає їхнє право на відмову розкривати конфіденційні джерела інформації.

Право на свободу самовираження, як і право на свободу слова, є універсальними правами, гарантованими такими міжнародними договорами:

- Загальна декларація прав людини
- Міжнародний пакт про громадянські і політичні права

А також гарантуються національним законодавством.

Коли стається напад на поліцейського, або коли поліцейський гине під час виконання службових обов'язків, це можна вважати нападом на суспільство, тому що поліція представляє суспільство, а поліцейський був убитий в той час, коли він/вона захищав/захищала суспільство. Так само, коли стається напад на журналіста, чи стається вбивство журналіста, пов'язане з його професійною діяльністю, це злочин проти всього суспільства, тому що журналіст працював для суспільства, надаючи йому інформацію. Таким чином, важливо не тільки інформувати і допомагати журналістам у їхній роботі, але також важливо захищати їх при виконанні ними своїх обов'язків.

Надання інформації журналістам

Цілі та переваги

Поліція, правоохоронні органи зобов'язані надавати всю інформацію, що стосується запиту журналістів, за винятком деяких випадків, включаючи ситуації, коли розкриття інформації може зашкодити розслідуванню. Чітко встановлені правила спілкування з представниками засобів масової інформації для персоналу поліції допоможуть уникнути проблем у спілкуванні між представниками правоохоронних органів і журналістами.

З одного боку, поліція і правоохоронні органи зобов'язані надавати інформацію безпосередньо про свою діяльність і дії з охорони громадського порядку і закону. А з другого боку, громадянське суспільство має право знати все про роботу правоохоронних органів і поліції, які є державними органами і оплата праці яких здійснюється коштом громадян – платників податків. Тому поліція зобов'язана надавати не тільки інформацію про свої досягнення.

«Навіть у найважчих обставинах, ми завжди повинні прагнути до того, щоб підтримувати довіру до правоохоронних органів. Можливо, ми не завжди можемо надати всю інформацію, але та інформація, яку ми надаємо, має бути правдивою.»

Командир Йан Лафренер, директор відділу корпоративних комунікацій поліції Монреалю, Канада / експерт ЮНЕСКО з навчання співробітників правоохоронних органів з питань свободи самовираження і безпеки журналістів.

Будучи державним органом, поліція і правоохоронні органи зобов'язані бути відкритими для громадянського суспільства, щоб громадяни могли проконтролювати не тільки успіхи, але й недоліки в правоохоронних органах. Це слід розуміти як обов'язок правоохоронних органів бути надійним партнером громадянського суспільства, надавати достовірну інформацію, і бути відкритими для громадського пильного контролю.

Своєчасне реагування на запити працівників засобів масової інформації допомагає прояснити позицію правоохоронних органів і правильно розставити акценти в ситуаціях, до яких вони залучені. Спілкуючись із представниками засобів масової інформації, співробітники правоохоронних органів мають демонструвати відкритість і чесність, і реагувати на запити в найкоротший термін.

Оскільки спілкування між людьми переважно є невербальним, зайве нагадувати, що всі співробітники правоохоронних органів весь час комунікують з оточенням за допомогою свого ставлення та поведінки, навіть якщо вони не роблять жодних заяв для журналістів. Тому важливо мати чітко встановлені правила поведінки на публіці, які повинні знати всі співробітники правоохоронних органів. А також потрібно призначити людей, відповідальних за спілкування з представниками громадянського суспільства і преси. Причому, аби уникнути непорозуміння, треба мати кілька таких представників з чітко розмежованою сферою відповідальності щодо подій різного характеру для спілкування з пресою. Для поліпшення взаєморозуміння та

поліпшення якості виконання обов'язків, правоохоронні органи і представники преси можуть домовитися проводити зустрічі напередодні будь-яких важливих подій (наприклад, громадянські протести, вибори, з'їзди політичних або громадських організацій, судові процеси, спортивні заходи тощо).

Коли це робити?

Загальні рекомендації такі: надаючи інформацію громадськості, правоохоронні органи повинні бути максимально відкритими, і надавати максимально повну інформацію. Водночас треба діяти обережно, щоб не розкрити інформацію, яка може зашкодити виконанню професійних обов'язків.

Правоохоронні органи зобов'язані надавати таку інформацію:

- цікаву для журналістів (особливо інформацію про конкретні події, такі як нещасні випадки, злочини, крадіжки, арешти і звинувачення);
- яка може бути корисна для громадського обговорення проблем, пов'язаних з функціями правоохоронних органів і виконання ними обов'язків;
- яку суспільство має право знати;
- яка висвітлює роботу правоохоронних органів, причому не тільки досягнення, а також і в проблемних областях;
- яка підвищує рівень довіри суспільства до поліції, правоохоронних органів.

Інформація, яку поліція, правоохоронні органи не мають права надавати:

- подробиці судового розслідування, які можуть зашкодити поточному розслідуванню або майбутнім

- розслідуванням;
- подробиці певних обставин, які можуть розкрити методи, використовувані в роботі правоохоронних органів;
- особисті дані заявників, свідків і потерпілих.

Камера – це не ворог

Є така давня приказка, що одне зображення може замінити тисячу слів. Особливо це справедливо в засобах масової інформації, читачі яких звикли до ілюстрацій – фотографій, звукових записів і відеозаписів, які дають відчуття реальності й передають атмосферу подій, що висвітлюються в пресі.

Професійні журналісти, як і будь-який інший громадянин суспільства, мають право вести відео-, аудіозаписи або фотозйомку для своїх власних цілей і з метою публікації. Виставляти руку перед об'єктивом і вирізати матеріали, що містять грубі або неприємні кадри – рівноцінно застосуванню цензури.

Водночас важливо пам'ятати про те, що право на особисте життя, особистий простір є також важливим правом, закріпленим у національному й міжнародному законодавстві.

Головна функція правоохоронних органів насамперед полягає в підтриманні громадського порядку. Люди мають право оглядати й вивчати те, що є навколо них. Поліція ж весь час перебуває під пильною увагою суспільства, і тому поліцейські, співробітники правоохоронних органів повинні стежити за своєю поведінкою, поводитися завжди зразково, і бути готовими до того, що працівники засобів масової інформації можуть їх фотографувати або знімати на камеру чи телефон.

У виняткових випадках співробітники правоохоронних органів можуть

приховувати свою зовнішність з метою безпеки (наприклад, при проведенні антитерористичних операцій, або співробітниками органів розслідування тяжких злочинів).

Соціальні мережі

У часи інтернет-комунікацій неможливо не згадати вплив соціальних мереж на роботу поліції, хай стосується це поширення інформації в соціальних мережах або ж збирання інформації правоохоронними органами. Соціальні мережі зробили доступ до інформації ще більш демократичним, ніж раніше, надавши кожному можливість розміщувати інформацію. Численні відео, фотографії, що публікуються в інтернеті, а також блоги мають охоплюватися увагою поліції. Правоохоронні органи повинні приділяти цьому увагу й мати стратегію з моніторингу інформації, яка публікується в інтернеті.

Особисте використання соціальних мереж співробітниками правоохоронних органів

Користування соціальними мережами працівниками правоохоронних органів не лише впливає на формування іміджу поліції, але також може впливати на проведення спеціальних операцій і безпеку співробітників.

Правоохоронні органи повинні взяти й довести до відома всіх своїх співробітників дуже суворі правила користування соціальними мережами. Ці правила встановлюються з метою:

- Недопущення розкриття будь-якої особистої або ідентифікаційної інформації про жертви або свідків
- Гарантування безпеки операцій правоохоронними органами
- Недопущення розкриття будь-якої особистої або ідентифікаційної інформації про співробітників правоохоронних органів, які працюють

- «під прикриттям», або ж офіцерів антитерористичних груп
- Захисту корпоративного іміджу поліції, який може постраждати через поширення думок, що не узгоджуються з офіційною позицією організації.

Соціальні мережі 2.0 стратегія правоохоронних органів

Справедливим є твердження, що соціальні мережі легкодоступні для кожного, проте організації, яка хоче офіційно бути присутньою в соціальних мережах, належить пам'ятати, що для цього будуть потрібні спеціальні ресурси. Соціальні мережі займають багато часу!

Ось кілька порад для правоохоронних органів з організації роботи з соціальними мережами:

- Для початку оцініть, яка з соціальних мереж найбільше відповідає вашій меті
- Працюйте прозоро й публікуйте лише достовірну інформацію
- Використовуйте соціальні мережі як засіб передачі інформації в комбінації з іншими засобами, а не як окремий канал (наприклад: використовуйте Twitter для поширення прес-релізів, опублікованих на вашому корпоративному сайті)
- Залучайте до оперативного контролю соціальних мереж різноманітні служби, такі як міська адміністрація, пожежна служба та інші державні служби, оскільки робота в соціальних мережах потребує надто багато часу
- Встановлюйте обмеження (чітко заявіть на своїй сторінці, що ця сторінка не використовується для реагування на екстрені ситуації і що з всіх невідкладних ситуацій слід звертатися на гарячу лінію).

Підготовчі процеси, необхідні для встановлення міцних взаємин із засобами масової інформації:

- навчання всередині правоохоронних органів про потребу залучення преси до роботи поліції і правоохоронних органів;
- розуміння мети, якої правоохоронні органи хочуть досягти у взаєминах з пресою і громадськістю;
- виховання поваги до права громадськості на отримання інформації про роботу поліції, яка є державним органом, і добровільно надавати громадськості можливість здійснення публічного контролю;
- встановлення чітких правил (кодекс поведінки поліцейського або порядок дій), які б давали змогу журналістам висвітлювати події з місця злочину, а також висвітлювати великі або гучні судові розслідування.

Чіткі правила можуть бути викладені в кодексі поведінки або в порядку дій, і включають призначення осіб, відповідальних за комунікації з громадськістю або пресою на всіх рівнях правоохоронних органів (як на рівні керівництва, так і на рівні «польових» поліцейських), розмежування території, дозволеної для відвідування пресою, проведення ситуативних брифінгів з представниками засобів масової інформації напередодні проведення демонстрацій, а також ухвалення кодексу поведінки співробітників правоохоронних органів у соціальних мережах. Запровадження чітких правил взаємодії правоохоронних органів з журналістами потрібне як для того, щоб забезпечити співробітників правоохоронних органів чіткими інструкціями і порядком дій, так і для того, щоб пояснити журналістам, як вони мають діяти для отримання інформації.

Хоча надання інформації пресі, як правило, здійснюється з дозволу й особою, уповноваженою керівництвом Національної поліції, всі співробітники поліції повинні знати правила поведінки з представниками преси і громадськості.

Спростування, виправлення неточностей

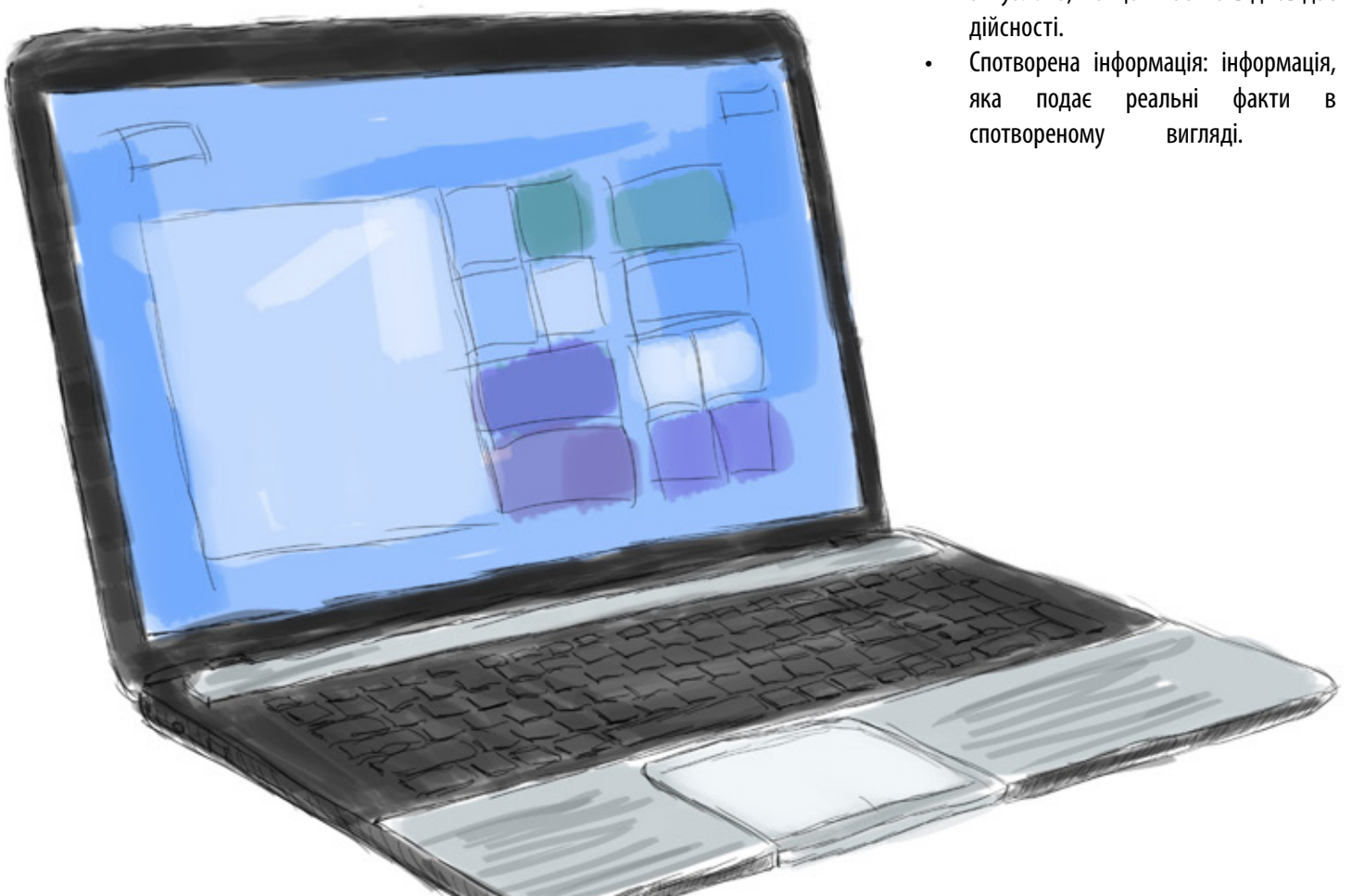
Характер діяльності засобів масової інформації зобов'язує висвітлювати події, що становлять суспільний резонанс або інтерес для суспільства, в максимально стислі терміни, що передбачає ймовірність помилок, від яких не застраховані навіть найкращі журналісти. Іноді журналісти поширюють неточні дані, які можуть негативно впливати на роботу правоохоронних органів або навіть шкодити всій правоохоронній організації. Саме найвища керівна особа, уповноважена для взаємин із пресою, вирішує, реагувати чи ні в тій чи іншій ситуації. Іноді реагування може призводити до загострення ситуації, яка б заспокоїлася сама собою, якби на неї не реагували.

Аби прийняти рішення про те, вступати чи не вступати в суперечку з пресою, потрібно оцінити наслідки допущеного спотворення фактів. Якщо неточність, допущена пресою, може спричинити серйозні наслідки, головні відповідальні за комунікації особи визначають, якою буде реакція, в залежності від серйозності перекручених фактів і такого чинника, як було це навмисне перекручування чи просто помилка.

Найпоширеніший спосіб – це звернення до редакції чи до джерела публікації з проханням виправити інформацію або подати спростування. У деяких випадках для правоохоронних органів доцільно використовувати своє право заперечення.

Люди мають право вимагати виправлення або спростування інформації від засобів масової інформації або журналістів тільки в тих випадках, коли така інформація:

- Неправдива або помилкова: тобто опублікована інформація не відповідає дійсності.
- Неточна інформація: тобто опублікована інформація загалом правильна, але бракує деяких деталей.
- Суб'єктивна інформація: тобто інформація, яка подає чийсь думку, а не реальний факт, або ж інформація, яка не зіставляє і не враховує різні точки зору.
- Неактуальна інформація: інформація, яка, хоч у минулому, можливо, і була актуальна, на цей час не відповідає дійсності.
- Спотворена інформація: інформація, яка подає реальні факти в спотвореному вигляді.

Місця злочину

Головним завданням правоохоронних органів залишається знаходити злочинців і передавати їх у руки правосуддя. У разі вчинення злочину, поліція огорожує місце злочину. Крім функції захисту доказів, така огорожа відіграє ще й додаткову роль, не допускаючи втручання сторонніх у роботу поліції, і таким чином допомагає роботі поліції.

Однак преса, за характером своєї діяльності, виконує функцію посередника між правоохоронними органами і суспільством, оскільки це обов'язок преси – інформувати суспільство про події, що відбуваються. Тому журналісти за родом своєї діяльності цікавляться такими подіями.

Дотримуючись вимог свободи преси, поліція і правоохоронні органи не мають права перешкоджати журналістам перебувати на місці проведення слідчих дій, за винятком: 1) наявності наказу від вищих керівників про заборону присутності журналістів з метою недопущення перешкоджання поліції проведенню розслідування; 2) це потрібно для забезпечення громадського порядку, безпеки або захисту особистої інформації.

У другому випадку поліція і правоохоронні органи зобов'язані діяти суворо відповідно до закону й офіційних розпоряджень вищого керівництва.

Допуск до місця злочину

- Місце злочину повинно бути огорожене по периметру з чітко визначеними кордонами, інакше перебування журналістів поблизу місця злочину, якщо територія навколо нього не огорожена, буде законним;
- Необхідно призначити людину, яка б оперативно повідомляла журналістам про перебіг операції всю нову інформацію, виявлену в ході розслідування або інших дій правоохоронних органів;
- Можна надати колективний доступ для преси на місце злочину (допустити групу, що складається з одного відеооператора, одного представника телевізійних ЗМІ, одного представника друкованих ЗМІ, фотографа та одного радіожурналіста) з тим, щоб вони потім поділилися інформацією зі своїми колегами;
- Встановити максимально допустиму зону для преси (за яку преса не може виходити)

Вибори

Вибори є наріжним каменем демократії. Протягом виборчого процесу правоохоронні органи виконують важливу функцію підтримання й захисту громадського порядку, а також захисту всіх учасників виборчого процесу, включаючи кандидатів і громадян, що йдуть голосувати. Важливо, щоб правоохоронні органи і поліція дотримувалися нейтральності в своєму спілкуванні, поведінці та заходах підтримання й захисту громадського порядку. Журналісти, преса, відіграють ключову роль у виборчому процесі, оскільки вони зобов'язані надавати людям повну і правдиву інформацію, на підставі якої люди можуть зробити свій вибір. Зі свого боку, правоохоронні органи, поліцейські (чоловіки і жінки), відіграють важливу роль у забезпеченні порядку і захисту всіх учасників цього процесу.

На всіх стадіях виборчого процесу правоохоронні органи зобов'язані забезпечити відчуття безпеки, при цьому залишаючись нейтральними, і підтримуючи свободу волевиявлення.

Незважаючи на всі запобіжні заходи, завжди знаходяться політики, які намагаються використовувати правоохоронні органи в своїх інтересах, а саме:

- можуть попросити значно посилити візуальну присутність поліцейських у місцях голосування, на виборчих дільницях, що може відлякувати людей від голосування;
- проводити спільні акції з правоохоронними органами, використовувати поліцію як антураж, щоб підвищити свій імідж довіри, а також встановити міцну асоціацію своєї персони з безпекою в умах людей;
- деякі політики навіть звинувачують своїх опонентів у скоєнні злочинів з метою дискредитувати їх в очах виборців.

З огляду на все це, правоохоронні органи повинні залишатися зосередженими на виконанні своєї головної функції і уникати залучення в чийсь політичні інтереси. Політики і панівні партії змінюються, але поліція як орган громадського порядку залишається, і суспільство має довіряти поліції і знати, що поліція незалежна.

Владні структури, посадові особи, чиновники не мають права втручатися в роботу журналістів, а журналісти не повинні звітувати про свою роботу перед будь-якими посадовими особами. Журналісти виконують свою роботу відповідно до основоположного права на отримання інформації суспільством.

Поліція і правоохоронні органи повинні захищати роботу журналістів. Поліцейським забороняється конфіскувати, видаляти, перевіряти чи пошкоджувати будь-яке журналістське обладнання або матеріали. Будь-які з цих дій є проявом цензури і можуть тягнути за собою кримінальну та дисциплінарну відповідальність для того, хто застосовує такі дії.

Журналісти мають право висвітлювати все, що вони вважають за потрібне, в своїх матеріалах, якщо це не порушує право на конфіденційність волевиявлення, не перешкоджає роботі людей, які організовують і проводять вибори, і не підтасовує результати голосування.

Журналісти мають право перебувати на виборчих дільницях і користуватися своїми мобільними телефонами, фотоапаратами та відеокамерами. Перешкоджання використанню цих пристроїв, що використовуються журналістами для висвітлення подій на виборчих дільницях, може вважатися кримінальним і дисциплінарним порушенням.

Співробітникам правоохоронних органів і поліцейським забороняється перешкоджати проникненню журналістів на виборчі дільниці. Журналісти можуть перебувати протягом усього процесу голосування на виборчих дільницях разом зі своєю фото- і відеоапаратурою та записувати те, що відбувається на виборчих дільницях.

Демонстрації

Журналісти зазнають особливо високого ризику під час демонстрацій, публічних протестів, громадських заворушень та інших протидій. Під час таких заходів дуже висока ймовірність виникнення конфліктних ситуацій, які навмисно або ненавмисно можуть обернутися застосуванням сили проти журналістів з боку правоохоронних органів або демонстрантів, учасників акцій.

Наприклад, учасники протесту можуть накинутися на відеокамеру і оператора, побоюючись бути зафіксованими камерою. І такі побоювання можуть бути обґрунтованими, тому що правоохоронні органи іноді використовують відзнятий матеріал у суді, у звинуваченнях проти учасників публічних акцій. У таких випадках слід пам'ятати про право людини відмовляти в розкритті конфіденційних джерел інформації, яке поліція часто намагається обійти.

Журналісти також можуть зазнавати нападів правоохоронних органів, які не хочуть, щоб їхні дії були записані на камеру або сфотографовані. Серед поліції побуває думка, що присутність представників засобів масової інформації додає впевненості учасникам протесту, «підігриває» їхні дії.

Поліцейський, співробітник правоохоронних органів за жодних обставин не має права навмисно пошкоджувати відеокамеру та інші засоби фото- або відеозйомки, що належать журналістові.

Посвідчення співробітників преси слугують єдиній меті – ідентифікації журналістів, і не повинні бути підставою для недопуску

журналістів до огороженої території, спеціально призначеної для засобів масової інформації, або в прес-центр.

Заходи, яких рекомендується вжити перед початком і під час демонстрацій:

- проведення добровільних зустрічей з представниками засобів масової інформації напередодні суспільної події;
- призначення спеціальної людини, відповідальної за своєчасне надання нової інформації журналістам з місць подій, розслідування;
- огороження спеціальної зони для представників засобів масової інформації, де вони можуть одержувати інформацію.
- надавати свіжу інформацію журналістам через соціальні мережі, відкритість яких дає змогу широкій аудиторії дізнатися про наміри чи розвиток подій;
- виділити спеціальний штаб, розташований у центрі міста, в тихому місці, для спілкування з пресою під час того чи іншого заходу;
- не перешкоджати співробітникам засобів масової інформації фотографувати і знімати на камеру; у правоохоронних органів немає цього права, і це суперечить закону – встановлювати обмеження або заборони на свободу преси;
- не конфіскувати обладнання; у правоохоронних органів немає цього права, і це суперечить закону – встановлювати обмеження або заборони на свободу преси чи свободу самовираження;
- посвідчення співробітників преси слугують єдиній меті – ідентифікації журналістів, і не можуть використовуватися для будь-яких преференцій або обмеження доступу до території, огороженої для преси, або в прес центр.

Прес-конференції, спонтанне спілкування з пресою та інтерв'ю

Правоохоронні органи є джерелом інформації для журналістів, а прес-конференції, брифінги, спонтанне спілкування з пресою (медіа-скрами) або заздалегідь організовані інтерв'ю є найбільш поширеною формою спілкування між офіційними органами, особами і пресою.

Прес-конференція

Для організації прес-конференції потрібно: 1) вибрати вдалу дату і час, 2) вибрати вдале місце проведення, 3) запросити журналістів, 4) правильно вибрати осіб, які спілкуватимуться з журналістами під час прес-конференції та 5) призначити осіб, які відповідатимуть на запитання преси в наступні дні після прес-конференції.

На самому початку прес-конференції доповідачам не бажано зачитувати повністю їхню позицію з того чи іншого питання. Більш прийнятно буде коротко, але ємко висвітлити основні моменти питання, що цікавить, а потім розповісти про їхній особистий досвід і погляди.

Допуск журналістів на прес-конференцію може здійснюватися за попередньою акредитацією, але це не є обов'язковим. Якщо ж акредитація передбачена, то про це слід повідомляти заздалегідь.

Слід враховувати, що під час прес-конференції журналісти намагатимуться зайняти вигіднішу позицію для фотографування або запису відповідей. Не перегороджуйте доступ до таких місць.

Спонтанне спілкування з пресою (медіа-скрам)

Спонтанне спілкування з пресою (медіа-скрам) – це міні прес-конференції, які утворюються, коли журналісти оточують публічну особу, що може повідомити будь-яку важливу інформацію. При цьому журналісти викрикують свої запитання, адресовані цій особі. Як і у випадку з інтерв'ю, завжди треба бути готовим до несподіванок, при цьому не втрачати з поля зору головну мету – забезпечення обміну інформацією.

Бажано, щоб правоохоронні органи організовано підійшли до міні прес-конференцій і взяли їх під свій контроль. Для того, щоб такі події відбувалися організовано, слід подбати про таке:

- забезпечити достатній простір і простір для виходу;
- ніколи не дозволяйте себе оточити, або опинитися затиснутим у натовпі без можливості виходу;
- залишайте «особистий простір», тобто мінімальну відстань між вами і натовпом;
- не дозволяйте журналістам чи будь-яким іншим людям перебувати у вас за спиною.

Інтерв'ю

При підготовці журналістом інтерв'ю в місцях з обмеженням доступу, журналіста треба проінструктувати щодо того, як і де можна розмістити обладнання, таке як цифрова й комп'ютерна техніка, мікрофони, мобільні та інші записувальні пристрої.

У випадках, коли ви даєте інтерв'ю на тему, яка є для вас ризикованою, ви можете попросити журналістів не розкривати ваше ім'я, посаду та інші особисті дані.

Якщо ваша організація забороняє вам спілкуватися з пресою, ви повинні направити журналіста в прес-службу, офіс зі зв'язків з громадськістю або до іншої уповноваженої особи для організації інтерв'ю. Якщо ви є особою, уповноваженою для спілкування з пресою, пам'ятайте, що інтерв'ю складається з чотирьох етапів: узгодження, підготовка, проведення та оцінка результатів інтерв'ю.

Десять порад:

1. Ніколи не використовуйте фразу «без коментарів»
2. Не повідомляйте домисли (не спекулюйте)
3. Не надавайте інформацію «за неофіційними даними»
4. Не ігноруйте поставлені запитання, кажіть про предмет розмови
5. Уникайте жаргонів і абревіатур
6. Не використовуйте подвійні заперечення в словесних оборотах
7. Уникайте відповідати «так» чи «ні», особливо якщо ви могли б відповісти по-іншому на це запитання
8. Не коментуйте чийсь висловлювання
9. Відразу ж виправляйте неправильні передумови в запитаннях
10. Відповідайте тільки після того, як обдумаєте питання

Огороджений периметр для преси використовується з метою гарантування безпеки та зручності отримання інформації. Тому межі периметра повинні бути чітко позначені стрічкою або іншим бар'єром, при цьому не обмежуючи візуального огляду зони подій. До цього периметру повинен бути прикріплений хоча б один поліцейський для гарантування безпеки журналістів, а також представник правоохоронних органів для відповідей на запитання журналістів. При цьому в жодному разі не можна вимагати від журналістів перебувати саме в огорожених рамках периметра.

Найкращі світові практики

При прийнятті рішень співробітники правоохоронних органів можуть керуватися декількома процедурами, правилами та приписами. Часто під час спілкування з пресою співробітник правоохоронних органів стикається з незнайомими сферами діяльності, і в таких ситуаціях слід діяти відповідно до загальних правил етики.

Слід зазначити, що правила і приписи поведінки в спілкуванні з пресою можуть бути різними для різних організацій. Іноді такі правила й приписи прописані в трудовому контракті, або ж є невід'ємною частиною кодексу поведінки тієї сфери чи організації, в якій працює співробітник правоохоронних органів. У такому випадку порушення цих правил може тягнути за собою дисциплінарну відповідальність.

В певних випадках їх дано з рекомендаційною метою, щоб допомогти співробітникам правильно поводитися в тих чи тих ситуаціях. А в інших випадках кодекс поведінки є невід'ємним професійним правилом. Складно порівнювати різні підходи, кодекси та норми поведінки в різних суспільствах, оскільки вони формувалися в різному суспільному середовищі, в різному контексті.

Нижче наводиться загальний огляд кодексів поведінки правоохоронних органів у різних країнах:

Муніципальна поліція Лондона в Об'єднаному Королівстві Документ: Керівництво про порядок дій

У деяких аспектах правила спілкування поліції (зокрема, принципи відкритості) з пресою можна назвати суперечливими. Проте в цілому відкритість у спілкуванні з пресою превалює і вітається, як найкращий метод. Як йдеться у вступі до Керівництва про порядок дій Муніципальної поліції Лондона (ще відомої як Скотленд-Ярд):

«Незважаючи на те, що часом наші взаємодії з пресою можуть бути складними, перевага віддається саме відкритому спілкуванню з доброзичливою метою, тому що саме таке спілкування приносить найліпші результати для всіх.»

Politie Police

Поліція Королівства Бельгії Документ: Етичні норми і правила

Етичні норми і правила, якими керується поліція Бельгії, розглядають взаємодію з представниками преси як можливість поліпшити якість обслуговування, що надається співробітниками поліції. «Коли співробітник правоохоронних органів висвітлює ту чи іншу тему, відповідно до свого права на свободу слова, це може допомогти привернути увагу відповідних державних органів до розв'язання проблеми, усунення адміністративних протиріч у законодавстві та, в цілому, сприяє поліпшенню взаєморозуміння між державно-адміністративними службами і суспільством.»

«Співробітники правоохоронних органів можуть вільно говорити, висловлювати свою точку зору та повідомляти відомі їм факти, що є невід'ємною частиною їхніх обов'язків. Спираючись на факти, співробітники правоохоронних органів можуть вільно поширювати відому їм інформацію,

за умови, однак, що ця інформація:

- не шкодить інтересам правоохоронних органів або їхнім установам, де вони працюють;
- не шкодить інтересам держави, її структур або третіх осіб;
- є максимально повною і достовірною;
- при передачі інформації співробітник має чітко позначити, чи говорить він/вона від свого імені чи передає офіційну позицію служби, і чітко розрізнити факти і думки.»

Південноафриканська поліція **Документ: Звід правил і приписів**

У Зводі правил і приписів Південноафриканської поліції йдеться про те, що: «Співробітник правоохоронних органів, відповідальний за комунікацію з пресою, зобов'язаний повідомляти пресі про заходи, що вживаються поліцією в боротьбі зі злочинністю для того, щоб суспільство було поінформоване про такі заходи, а поліція діставала заслужену оцінку своїх зусиль.»

Крім спеціально призначеної особи зі зв'язків з громадськістю, мають право спілкуватися з пресою і повідомляти інформацію такі особи з правоохоронних органів:

- співробітник правоохоронних органів, що спеціалізується в конкретній області, який був проінструктований про конкретний випадок;
- експерт, спеціально уповноважений для цих цілей;
- будь-який інший співробітник правоохоронних органів, який має право коментувати питання, пов'язані з іншими підрозділами, а також уповноважений спілкуватися з пресою.»

Поліція Лос-Анджелеса **Документ: Керівництво про порядок дій**

У керівництві поліції Лос-Анджелеса зазначено, що при проведенні мітингів і публічних протестів необхідно забезпечити спеціальну безпечну територію для представників преси, з якої вони можуть спостерігати за протестами. При цьому «поліція зобов'язана по можливості захищати зону перебування преси від демонстрантів. Водночас журналістам залишається право вирішувати, в рамках, дозволених законом, коли ризик для їхнього життя і здоров'я перевищує допустимий рівень і час покинути зону для преси.»

Свобода слова

Важливо донести до правоохоронних органів роль і обов'язки, які виконують журналісти та інші засоби масової інформації, їхнє право присутності під час демонстрацій, публічних протестів та інших громадських зібрань, і методи, що можуть використовуватися для захисту їхніх прав. Деякі рекомендовані методи:

- Проводити навчальні тренінги для співробітників правоохоронних органів про правила поведінки із запобігання порушення свободи самовираження, що спрямовані на поліпшення взаємодії з пресою, а також усвідомлення правової відповідальності та обов'язку захищати працівників засобів масової інформації від агресивних дій будь-кого, і обов'язку дозволяти журналістам вільно займатися своєю професією;
- Надавати захист у тих випадках, коли існує значний ризик порушення права на свободу самовираження, що може включати організацію спеціального підрозділу, відповідального за захист права на самовираження в ситуаціях підвищеного ризику;
- Збирання й надання громадськості статистичних даних (наприклад, стать, найбільш імовірні місця спалахів і передбачувані причини) про порушення свободи самовираження;
- Проведення незалежних розслідувань, а в разі потреби створення окремих незалежних підрозділів для розслідування (наприклад, якщо є підозра, що порушення було вчинене представниками правоохоронних органів або за їхньої підтримки);
- Надання достатньої кількості ресурсів для проведення розслідувань, включаючи ресурси, необхідні для захисту і збереження доказів.

Інші практичні методи, які сприяють підтриманню громадського порядку під час гострих або потенційно конфліктних суспільних подій (таких як демонстрації, вибори, судові процеси відомих людей, місця злочину, великі спортивні заходи):

- Розробка і впровадження правил поведінки для співробітників правоохоронних органів з журналістами, а також правил отримання інформації для журналістів;
- Призначення спеціальних осіб, відповідальних за комунікації з пресою та відповіді на запитання преси;
- Організація чітко розмежованих зон для преси під час важливих або масштабних подій, які б давали змогу пресі стежити за тим, що відбувається, і водночас гарантували їхню безпеку. Зона для преси, відмежована стрічкою або іншим роздільником, повинна гарантувати безпечне середовище для роботи журналістів, має бути під охороною поліції, і до неї повинен бути призначений представник поліції, відповідальний за надання свіжої та цікавої інформації пресі;
- Організація брифінгів з журналістами (для прояснення технічних питань) і співробітниками правоохоронних органів (для прояснення ролі журналістів) напередодні громадських заходів;
- Планування роботи правоохоронних органів з журналістами до, під час та після заходу.
- Організація неформальних візитів співробітників правоохоронних органів до засобів масової інформації з метою обміну поглядами на спільні проблеми й пошук їх розв'язання.

Примітка: Цей документ є збірним документом на основі різних принципів і рекомендацій, затверджених і застосовуваних у різних країнах, особливо принципів і рекомендацій, викладених у документі про Свободу самовираження і громадський порядок, складеному ЮНЕСКО і опублікованому 2015 року, підготовлених ЮНЕСКО Принципах дотримання прав людини правоохоронними органами (інструкція з навчання персоналу поліції) 2016 року, підготовленому ЮНЕСКО звіті Глобальні тенденції у сфері свободи вираження думок і розвитку засобів масової інформації, 2015 року, а також Рекомендації для поліції та правоохоронних органів 2016 року.

en.unesco.org/training-foe

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

IPDC THE INTERNATIONAL PROGRAMME
FOR THE DEVELOPMENT OF COMMUNICATION

UNESCO
7 place Fontenoy, 75007 Paris, France
www.unesco.org